

Ahmet Ümit romanları üzerine bazı düşünceler

EROL ÜYEPAZARCI

1990 sonrası dönem, Türk polisiye yazınında bir gelişmenin, çeşitlenmenin ve hareketliliğin yaşandığı yıllardır. Osman Aysu, Ahmet Ümit ve Celil Oker üçlüsünün başını çektiği iki ayrı kulvarda gelişen Türk polisiye yazını, bu türün sevdalılarını umutlara boğacak bir gelişmeyi de beraberinde getirmiş ve en önemlisi "polisiye roman veya öykü yazmanın ikincil önemde bir edebi uğraş olduğu" şeklindeki değer yargısının yanlışlığını da ortaya çıkarmıştır. Osman Aysu'nun özellikle ABD'deki çoğu "best seller" olan polisiye romanı seks ve şiddet öğesiyle harmanlayan "thriller" türü kitapları örnek alan ama yerli renklerini de başarıyla koruyan çalışmaları yanında Ahmet Ümit ve Celil Oker'in büyük ustaların çizgisindeki edebi değeri de tartışılmayacak ve kanımızca çağdaş dünya polisiye edebiyatında rahatlıkla yer alabilecek eserleri ve bu üç yazarın iki ayrı kulvardaki çok sayıdaki izleyicileri, polisiye tutkunu bu satırların yazarına, geleceğin olumlu gelişmelere açık olduğuna inandırmaktadır.

1990 sonrası ilginç bir gelişme de, Türkiye'de pek çok yazarın polisiye kurgunun baştan çıkarıcı iplerini eserlerinde kullanmayı yeğlemeleridir. Bizim kabul ettiğimiz "muamma içeren suçun anlatıldığı yapıtlar" tanımına göre tam olarak "polisiye roman" kapsamına girmeyen ama polisiye kurgunun izlerinin açıkça gözlemlendiği örneğin Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* gibi pek çok yapıt bu dönemde Türk edebiyatçıları tarafından kaleme alınmıştır.

1990'lı yıllarda başlayan ve büyük gelişim gösteren Türk polisiye edebiyatında en öne çıkan isim hiç kuşku yok ki Ahmet Ümit'tir. Osman Aysu'nun aksine "thriller" alanında değil; daha çok "kara roman" ustalarının izinde yürüyen Ahmet Ümit (1960 -) Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitirmiş ve 1985-1986 yıllarında Moskova'da Sosyal Bilimler Akademisi'nde eğitim görmüştür. *Sokağın Zulası* (1989) isimli bir şiir kitabı, polisiye roman ve öyküleri dışında *Çıplak Ayaklıydı Gece* (1991), *Bir Ses Böler Geceyi* (1998) ve *Aşk Köpekliktir* (2004) isimli üç öykü; *Ninatta'nın Bileziği* adlı Hititler zamanında geçen bir aşk romanı, çocuklar için kaleme aldığı *Masal Masal İçinde* (2000) ve *Olmayan Ülke* (2011) isimli iki kitabı ile İnsan Ruhunun Haritası (2007) adında bir deneme kitabı vardır.

Ümit'in romanlarının genel niteliği veya onu diğer polisiye roman yazarlarından ayıran özelliği; yapıtlarındaki kahramanların içinde buldukları durumların, okuyucu açısından muamma veya serüven öğesinden bağımsız olarak bir kıymeti olmasıdır.

Ümit'in romanlarının genel niteliği veya onu diğer polisiye roman yazarlarından ayıran özelliği; yapıtlarındaki kahramanların içinde buldukları durumların, okuyucu açısından muamma veya serüven öğesinden bağımsız olarak bir kıymeti olmasıdır. Ahmet Ümit, insanlara bağlı ve onları anlatan bir yazardır; her kitabında farklı bireyleri, farklı çevreleri anlatır. Bu kişiler Mit elemanları, Moskova'da eğitim gören gizli Komünist Partisi mensupları, arkeologlar ve onun bağlamında binlerce yıl önce yaşamış bir Hitit kent devletinin üst düzey görevlisi, basın mensupları, İttihat Terakki cemiyetinin fedaisi, racon kesen mafia babası olabilir. Bunun yanında tek bir karakterin seri romanlarını yazmak da Ahmet Ümit'in yeğlediği bir davranış biçimidir. Birçok eserinin kahramanı okuyucularının yakından tanıdığı Komiser Nevzat'tır.

Ahmet Ümit için; "Günlük hayatta karşılaşılan, gazetelerin üçüncü sayfalarında okunan olaylar heyecan vericidir ve romanlarının malzemesini oluşturur; bunların üzerine kurgu yapabilir; yaşamın kendisi Binbir Gece Masalları'ndan daha çekicidir; zaten aslında gerçek yaşamda karmaşa ve zenginlik vardır."

Ümit polisiye roman yazmanın saygın bir iş olduğuna gerçekten inanır; ona göre "Edebiyat varolmalı beri, polisiye roman en önemli edebi türlerden biridir. Önemlidir, çünkü suçu anlatmaktadır. Suç tıpkı insan DNA'sı gibi birçok bilgiyi içinde barındırmaktadır. İşlenen bir suçu inceleyerek çağını, insanı ve toplumu anlatabilirsiniz." Bu nedenle de ona göre Dostoyevski bir polisiye roman yazarıdır ve *Suç ve Ceza* da *Karamazov Kardeşler* de çok nitelikli birer polisiye romandır.

Ahmet Ümit'in yapıtları hayata karşı hiç de iyimser olmayan romanlardır. Onu kendisi şöyle açıklar: "Okuru rahatlatmamak lazım. Çünkü gerçek rahatlatıcı değil; anlattığım durumlar hep var ve var olacak. Ben katarsis denen şeyi (estetik olmayan her öğeden arınma) gerçekleştiriyorum. Dünyada tedirginlik var ve insanların tedirgin olması gerekiyor."

Yazarımızın romanlarındaki kahramanlardan ilk söz edeceğimiz şüphesiz ki komiser Nevzat olacaktır.

Onun birçok romanının değişmez detektifi komiser Nevzat; Holmes ve Poirot gibi

koltuğunda oturup piposunu içip olayı çözen mantıklı düşünme dehalarının aksine; gerçekleri ipuçlarının yorucu analizi ve bununla ilgili analitik çıkarsamalarla değil, sokağa inerek, gözlemler yaparak, onları izleyip yakalayarak ve inatçı bir şekilde hatta zor kullanarak sorgulamayla ortaya çıkarır. Gerçeğe, kusursuz bir usa vurma sonucunda değil, kendisini olayların akışına bırakıp, değerlendirmelerini sürekli olarak yeniden gelişmelere uyarladığı için ulaşır. Dikkatlerini ve bakışlarını yakın çevresi üzerine yoğunlaştırır çünkü çoğu zaman ölümle karşı karşıyadır. Hiçbir terslikten yılmaz, kavgaya cesaretle atılır. Komiser Nevzat hâlâ ferdiyetçi tiptir ama polisiye olayları çözmekten zevk alan eksantrik ve zengin bir meraklı da değildir; detektifliği bir görev olarak mütevazı maişetini sağlamak için yapar.

Ahmet Ümit'in detektifi komiser Nevzat, cinayetin karşısına; onu kapalı bir mekanda çözümlenmesi gereken bir mantık sorunu olarak değil; denetlenemez, ne olduğu ve olacağı saptanamaz bir şiddetin kendini ortaya koyuşu sayarak çıkar. Ancak her şeyin para gücüne bağımlı olduğu bir ortamda ahlaki olarak savunulabilir bir tutum sürdürmeye çalışır ve çoğu zaman da gerçeği ortaya çıkardığında kimseler mutluluktan havalara uçmaz. Bu kentlinin adı sokaklarından ne lekeli ne de korkak bir adam gibi geçmez. O kahramandır, o her şeydir. Komiser Nevzat sıradan biri gibi gözükür ama yine de eksiksiz biri yine de sıradışı biridir. Öyle olduğunu aklına getirmeksizin ve şüphesiz öyle olduğunu söylemeksizin, içgüdüsel olarak, kaçınılmaz bir şekilde şerefli biridir. Komiser Nevzat mevcut toplumsal düzenle ilgili herhangi bir yanılsamadan alaycı bir biçimde uzak duran sert bir karakter gibi gözükse de alttan alta hâlâ bir duygusal adam, başı dertte kadınlara hayır diyemeyen bir yufka yürekli, güçlünün yanında zayıftan yana olan kimsedir.

Ahmet Ümit, aynı kahramanın maceralarını konu alan geleneksel polisiye roman türünde usta bir yazar olduğunu kitaplariyle bize kanıtlar. Olayları anlatışı çok başarılı, kurgu ustaca ve en önemlisi biz komiser Nevzat'a alışıyoruz. Bu son husus aynı kahramanın öykülerini yazan bir polisiye roman yazarı için çok önemlidir. Kişisel kanımızca, okuyucu kahramanı benimserse, olaylar karşısında nasıl davranacağını merak eder ve ona güvenirse bu durum, bir tür tiryakiliğe yol açıyor. Ahmet Ümit'in komiser Nevzat'ı da bu tiryakiliği veren bir detektiftir.

Yazarımızın komiser Nevzat'ın rol almadığı yapıtları da okuyucu için meraklı bir polisiye kurgu içinde çeşitli toplumsal iletiler içeren eserlerdir.

Örneğin ilk romanı *Sis ve Gece*'nin kahramanı Mit elemanı Sedat'ı okuyucu bütün önyargılara karşın sevecektir. Çünkü o, "rastlantısal olayların gelişiminde, gelgeç yaşam çizgisinin çok ötelinde, insan psikolojisini zorlayan bir sevda ekseninde gelişip insancılığa kanat geren" bir yaşamı olan kişidir. Kitabın finalinde bütün varsayımları yok eden gerçek ise; ancak has yazarlara özgü bir allegorik buluştur.

Ümit, en sevdiğim romanlarından biri olan *Kar Kokusu*'nda olaylara nesnel olarak yaklaşır; kendini olayların akışına kaptırarak bir komünist kahramanlar destanı yazmaktan kaçınır; yeğlediği davranış o dönemin resmini; hataları ve sevaplarıyla okurun gözleri önüne sermektedir. Ahmet Ümit "kar kokusunu duyumsayabilme" simgesini kullanarak; inançları uğruna tutuklanmayı, işkence görmeyi, ölmeyi göze alarak yaşamlarını anlamlı kılanlarla; Asaf gibi ideallerini resmi göreve dönüştürüp bir iş ve geçim aracı yapanlar arasındaki farkı çok iyi belirtir. Tipler uzun tasvirlerle değil diyaloglarla çizilir. Romanın kurgusu çok sağlamdır ve geleneksel polisiye yapıya uymayan bir şekilde katil kitabın sonundan önce belli olsa da okuyucu kitabı elinden bırakamaz; çünkü öykü bitmez; okuyucu için ilginç olan katilin kim olduğu değil öykünün bizzat kendisidir.

Ahmet Ümit bir diğer ilginç yapıtı *Patasana*, muammayı kişilerin trajedisinde değil Anadolu'nun onlarca ulusun ortak olduğu tarihinde arar. Kazı yapan bir arkeoloji ekibinin öyküsünde gelişen olaylar da, bir taraftan yazdığı tabletler gün ışığına çıkan geç Hitit dönemindeki bir kent devletinin kiralının saray yazmanı Patasana'nın öyküsünü öğreniriz; diğer taraftan kazı sırasında işlenen sıradışı cinayetlerle sarsılırız. Patasana'nın öyküsünde şiirli bir anlatımı yeğleyen yazarımız, asil öyküde akıcı bir dille olayları nakleder. Birbirine paralel iki öykü de okuyucuyu saracak; günlük gelişmelerle, 3000 yıl önceki trajedi gitgide birbiriyle örtüşecektir.

Bab-İ Esrar da Patasana'da olduğu gibi iki paralel öykünün birlikte geliştiği bir romandır.

İngiltere'de yaşayan, İngiliz bir anne ve Türk bir babanın çocuğu Karen Kimya'nın

yolu bir iş gezisi nedeniyle Konya'ya düşer. Hem işinde hem de özel yaşamında çözmesi gereken sorunlarla boğuşan Karen, birdenbire kendini uhrevi gizemlerin ortasında bulur. Yazarın deyimleriyle "bir ırmak gibi akan doğrusal zamandan tüm zamanların içiçe geçtiği bir okyanusa" yuvarlanır. Bu anda Karen'in elinden büyük bir sufi tutacaktır: Şems-i Tebrizi. Mevlana'nın can dostu, rehberi ve müridi olan ve hala tam anlamıyla bilinmeyen bir cinayetin kurbanı Şems-i Tebrizi...

Ümit'in en etkilendiğim romanı

Elveda Güzel Vatanım ise ünlü İttihat Terakki

Fırkası'nın inanmış, idealist, romantik bir fedaisi olan Şehsüvar Sami'nin çarpıcı, hüznü, léskilerin deyimleriyle ibretâmez öyküsüdür.

Ahmet Ümit okuyucuları bu romanda; inanılmaz sürükleyicilikte; edebi lezzeti üst aşamada bir roman okumanın yanında

ilgilenip ilgilenmesinler Türk

tarihinin en çarpıcı figürlerini toplayan bir kurumu yani İttihat Terakki'yi hiçbir tarih kitabının anlatamayacağı kadar çarpıcı bir şekilde tanıyacaklar ve bu idealist, romantik ama deneyimsiz kuşağın bir temsilcisinin yaşamıyla hüznülenip, idealleri uğruna aşkı feda etmesini, Musevi sevgilisi Ester ile birlikte birebir yaşayacaklardır. Ama edebi lezzet ve kitabın size verdiği hüznün yanında neredeyse yüzyıl öncesinin olayları ile bugünün olayları arasındaki paralellikleri görüp ülkemizin değişmeyen makus talihini de gözlemleyeceklerdir.

Ele aldığım bu son kitap nedeniyle bir anımı anlatıp diyeceklerimize noktayı koyalım. Rahmetli hocam Reşat Ekrem Koçu'ya belki bundan elli yıl önce çok merak ettiğim İttihat Terakki hakkında okumam gereken kitapları sormuştum. Rahmetli on kitaplık bir liste verdi. Listede Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul*'u ile Nahit Sırrı Örik'in *Abdülhamid Düşerken* adlı romanları da vardı. Ben şaşkın "bunlar roman ama hocam" deyince kızmış; "Yine büleha gibi konuşuyorsun, bu romanlar birçok palavra kitaptan daha iyi İttihatçıları anlamana imkan sağlar" demişti. *Elveda Güzel Vatanım* da hocamın iki kitabı yanına konulacak bir romandır. Genç okuyucular için belirtelim *büleha* Arapça bir sözcük olan eblehin çoğuludur.

1- Ahmet Ümit, Kızıl Nehirler Nereye Dökülür? Radikal Kitap Sayı:8, İstanbul 2001, s.7